

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XVI—XVII

BELGRADE
1985—1986

<http://www.balcanica.rs>

Јован Ф. ТРИФУНОСКИ
професор Универзитета
Скопље

СЛОВЕНСКО СТАНОВНИШТВО ИЗ СЕВЕРНЕ АЛБАНИЈЕ ПРЕСЕЉЕНО У ЗАПАДНИ ДЕО МАКЕДОНИЈЕ

Уводни део

У Албанији постоје две главне природне целине: Северна и Јужна Албанија. Између њих границу чини река Шкумбија са долином правца исток-запад. Ова граница је изразито географска, подудара се са положајем Албаније, са њеним рељефом и етнографско-културним фактима.¹

Област северно од поменуће реке природно је везана за наше крајеве у СР Црној Гори, у СР Србији и у СР Македонији.² Наша подручја преко Северне Албаније била су у тесном додиру са албанским приморјем, тачније са делом званим Скадарска врата, односно са великим Медовским заливом и са Драчем.

Пространи део Албаније северно од Шкумбије кроз дуги историјски период није био насељен само Албанцима и током дугог времена није припадао истој држави. Напротив, тамо је од раног средњег века живело и неалбанско становништво, поглавито Јужни Словени.³

Кроз XVIII и XIX век, а то је друга половина турске владавине, вршене су снажне миграције на Балканском полуострву, па је тада покренуто и словенско-хришћанско становништво у Северној Албанији. Међутим, то није била концентрација сеоског становништва у суседне вароши, као што се

¹ Ово старо схватање о наведеној подели Албаније одржава се и данас. Долина Шкумбије чини баријеру правца и-з између патријархалних северних области и цивилизованијег југа.

² Упор. Ј. Цвијић, *Излазак Србије на Јадранско море*, Гласник Српског географског друштва, II, Београд 1913, 196, 199—202.

³ Слично је било и у јужном делу Албаније. — Ј. Цвијић, *Балканско полуострво*, Београд 1966, 139.

збивало у другим подручјима Балкана, већ је представљало размештање словенских исељеника из Албаније у друге, поглавито суседне земље.

Проучавањем порекла и кретања становништва у западном делу Македоније моји подаци и подаци других истраживача доказују да је ова данас југословенска територија географским положајем била предодређена да прими знатан део досељеника. Планине Кораб, Шара, Стогово, Јабланица у миграционом погледу више су спајале но што су раздвајале.⁴

У наредним излагањима најпре ћемо се забавити приказом података, а затим следи општи поглед. До података сам дошао истражујући четири веће области западне Македоније: У Пологу, Кичевској котлини, Охридско-струшкој области и Битољско-прилепској котлини. Док за остале мање пределе — као што су Порече, Мијачки и Дебарски крај, користио сам податке других истраживача — П. Јовановића,⁵ Т. Смиљанића,⁶ М. Филиповића⁷ и Б. Русића.⁸ Није проучено порекло становништва само у два мања краја западне Македоније — Преспа (околина Ресна) и Демир-хисар или Железник.

Има родова са свежом традицијом који знају за претке више колена све до оног који се доселио. Знају и места из којих је дошао најстарији предак. Међутим, има и родова који данас не могу да наведу своје матичне крајеве у Северној Албанији, али поуздано тврде да су им стари досељени отуда.

Подаци о досељеницима

1. У западној Македонији, највише становника словенског порекла досељених из Северне Албаније има у Пологу: 34 рода са око 333 данас македонска домаћинства. Међутим, њихов стварни број је већи од утврђеног, будући да у појединим полошким селима има и других наших родова досељених са запада, али данашњи потомци не знају где им је старина. Било је и таквих родова који су се из ове области, после краћег задржавања, некуда иселили.

Словенско становништво у Пологу, пореклом из Северне Албаније, сада живи у 31 селу: Железна Река (32 дом.), Бе-

⁴ Упор. Ј. Цвијић, *нав. дело*, 20. — Западни део Македоније био је приступачан за таласе миграција не само из Северне Албаније већ и за миграције из целе Албаније. Те миграције биле су словенске, циндарске и албанске.

⁵ П. Јовановић, *Порече*, Насеља, књ. 20, Београд 1935.

⁶ Т. Смиљанић, *Мијаци, Горња Река и Мавровско поље*, Насеља, књ. 20, Београд 1925.

⁷ М. Филиповић, *Дебарски Дримкол*, Скопље 1939; Голо Брдо, Скопље 1940.

⁸ Б. Русић, *Малесија*, Годишен зборник — Филозофски факултет, кн. 6, Скопје 1954; *Поље Дебарско*, Годишен зборник — Филозофски факултет, кн. 7, Скопје 1955.

ловиште (32 дом.), Теново (32 дом.), Дуф (27 дом.), Лукојца (26 дом.), Печково (24 дом.), Чајле (22 дом.), Брезно (20 дом.) и друга. Ово становништво поуздано зна порекло предака досељених из Северне Албаније и по областима старине може се овако поделити: из Љуме 69 дом., из Мата 61 дом., из Калиса 30 дом., из Љуре 30 дом., из околине Пишкочеје 19 дом., из Љусне 13 дом., из Малесије 10 дом., из Миридита 7 дом., из Фанде 5 дом., из Северне Албаније уопште 35 дом., итд.

Из прикупљених података о досељавању види се да су се поједини родови из својих ранијих насеља у Северној Албанији иселили када у њима више нису могли опстати. Једне је истерао страх од освете, на пример, род Цветановци у селу Печкову и род Шутевци у селу Пожарану. Други су отишли „од мука“ као род Коачевци у селу Варвари. Трећи су остали без стоке, па су кренули у сеобу, на пример, род Балабановци у селу Глогу. Ова предања су прилично тачна. Има родова пореклом из Северне Албаније којима је Полог био привлачан и због бољих привредних услова.

Скоро сви данашњи македонски родови, пореклом из Северне Албаније, у Полог су дошли непосредно. Неки од њих добили су родовска имена по селима и областима у Северној Албанији. Тако су род Ралевци у селу Железној реци и род Печовци у селу Пожарану имена добили по истоименим насељима у старини. Род Фандовци у селу Сетолу, па род Матовци у селу Брезну, род Маћовцу у селу Лукојци, родови Љумљани и Љумановци у селима Јелошнику, Теарцу и Глогу имена су добили по северно-албанским областима.

Досељавање у Полог вршило се постепено. Насељавали су се у затечена полошка села, највише на Шар-планини или по њеној веома плодној подгорини. Та насеља захватају северозападну страну наведене области, која је у непосредној близини Северне Албаније. Након досељавања у Полог, део становништва о коме је реч, поново се размештао. Унутрашња кретања јача су била ка Тетову, главном средишту Полога. И полошка пољска села привлачила су пресељенике. Део словенског становништва касније се сасвим иселио из ове области.⁹

2. Друга област у западној Македонији, са релативно бројним словенским досељеницима из Северне Албаније јесте *Кичевска котлина*. Тамо сам нашао у селима 30 таквих родова са 145 домаћинстава. Потичу из ових области: из околине Пишкочеје (56 дом.), из области Мат (38 дом.), из Голог Брда (13 дом.), из околине Скадра (2 дом.) и други.

Словенски досељеници из Северне Албаније обновили су неколико опустелих старих кичевских села, док су у другим

⁹ Опширније Ј. Трифуноски, *Македонски родови во Полог со потекло од Албанија*, Годишен зборник — Филозофски факултет, кн. 5, Скопје 1952, 3—13.

кичевским селима они попунили затечено старије македонско становништво. Из наведених крајева Северне Албаније у Кичевску котлину дошао је знатно већи број досељеника него што се може закључити по данашњем броју потомака. Већи њихов део се, после дужег или краћег задржавања у селима кичевског краја, упутио ка варошици Кичеву или се некуда сасвим иселио.

У овој котлини има македонских досељеника још из суседне околине Дебра, Струге и Охрида. И неки од тих родова воде далеко порекло из Северне Албаније. Насеља у околини Кичева, у којима данас знатан број чине досељеници пореклом из Северне Албаније: Лешница, Орланце, Челопек, Премка, Подвис, Белица, Јагол Доленце, Видране и друга.

3. Од осталих подручја западне Македоније, *Охридско-струшка област* има највећи број словенских досељеника из Албаније: 58 родова са 471 домаћинством. Један њихов део потиче из Јужне Албаније.

Проучио сам порекло свих сеоских родова и у овој нашој области. Становнике, који потичу од словенских досељеника из Албаније, нашао сам у неколико десетина села, на пример, у Мислешеву, Лабуништу, Радожди, Ташморуншту, Вевчану, Малом Влају, Ложану, Вапили, итд. Део тих досељеника води порекло из следећих области у Северној Албанији: околина Пишкореје дала је 37 дом., област Мат 30 дом., околина Скадра 5 дом., област Булчиза дала је 5 дом. итд.

Број ових досељеника и у Охридско-струшкој области је већи него што се напред наводи. Има их међу становницима Струге, Охрида, као и међу досељеницима непознатог порекла. Има их и међу иселиницима из Охридско-струшке области, старијих и данашњих.

Истичемо ова два случаја. Преци нашег познатог књижевника *Анђелка Крстића* пореклом су из околине Скадра. Због крвне освете најпре су избегли у Кроју, а затим у Мат где је у то време било доста словенских насеља. Ту су опет „пали на крв“, јер им је неко повредио част њихове девојке, па су одатле дошли у село Лабуниште код Струге.¹⁰

Други пример: данашње охридско село Годивје, у пределу Дебарци, има неколико македонских родова и сви потичу од досељеника са северо-западне стране. Зато околни становници за њих кажу да су *Љумци*, то јест да су дошли из познате области Љуме у доњем делу слива Црног Дрима. Познати *Кузман Капидан*, личност из народне поезије (убили га Албанци средином прошлог века), свакако потиче од њих.

Преко Охридско-струшке области, углавном у току XIX века, постојао је један миграциони пут правца з-и. Тим путем је

¹⁰ К. Костић, *Књижевно дело Анђелка Крстића*, Приштина 1981, 10, 11.

прошло велико мноштво словенских становника са територије данашње Албаније. Кретало се даље на исток.

4. Знатан број словенских досељеника из Албаније живи и у селима *Битољско-прилепске котлине*: 70 родова са 316 домаћинстава. Распоређени су у 39 битољских и прилепских сеоских насеља. Већих група има у Селцу (60 дом.), Тепавцу (48 дом.), Светомитрану (21 дом.), Слегчу (20 дом.), Трапу (16 дом.), Братиндолу (16 дом.), Обршану (14 дом.).

Од родова пореклом из Албаније, а насељених у Битољско-прилепској котлини, данас су доста бројни и познати: Коларовци (21 дом.) у Светом Митрану; Бојковци (21 дом.) и Мирковци (16 дом.) у Тепавцу; Анђелевци (20 дом.) и Китановци (9 дом.) у Селцу; Бачковци (15 дом.) у Слегчу; Пасковци (14 дом.) у Обршану итд.

И ови родови такође потичу из разних делова и насеља у Албанији. Има их и из северно-албанских области — из Голог Брда 22 дом., из албанског Приморја 17 дом. итд. Наведени укупан број домаћинстава и у Битољско-прилепској котлини не треба сматрати коначним, јер су овде рачунати само становници сеоских насеља који поуздано знају одакле воде порекло.

Један број родова наводи следеће узроке исељавања из Албаније: покушаји исламизације, убиства, насиља, страх од крвне освете и друго. Понекад су и економски разлози утицали на наведени миграциони правац запад-исток. Битољ и Прилеп, као економски и административни центри, привукли су многе становнике из околних села. Међу тим досељеницима има наших становника чије је далеко порекло из Албаније, односно из њеног северног дела.¹¹

5. Ово су била моја теренска проучавања четири већих области у западном делу СР Македоније. А сада ћу изнети податке до којих су дошли други истраживачи, и то у области *Поречу* (средњи део слива Треске), у *Мијачком крају* и у *околини Дебра*.

У *Поречу* је *П. Јовановић* наишао на словенске досељенике из Северне Албаније у селима: Модришту, Манастирцу, Томном Селу, Виру, Црешњеву, Г. Белици и Ковачу. Сви имају 7 родова са 51 домаћинством. Досељени су углавном из две области у Северној Албанији — из околине Скадра 42 дом., и из околине Драча 9 дом. Један род из околине Скадра носи карактеристично име — Шкодревци.¹²

Т. Смиљанић је у *Мијачком крају* нашао досељенике из Северне Албаније. Међутим, њихов број аутор није ни при-

¹¹ Опширније *Ј. Трифуноски*, *Словенски исељеници од Албанија во Битољско-прилепската котлина*, Природно-математички факултет — Годинен зборник, Скопје 1963, 253—263.

¹² *П. Јовановић*, *нав рад*, 274, 318, 320, 322, 323, 328.

ближњо утврдио. Налазе се у селима Росоки, Тресончу, Лазарпољу и Д. Мелничану. Како наводи Смиљанић, неки су дошли из Булчизе у Северној Албанији.¹³

Мање пределе у околини Дебра, и то Дримкол, део Голог Брда који је у Југославији, Дебарско поље и Струшку Малесију проучавали су *М. Филиповић* и *Б. Русић*.

У Дебарском Дримколу досељеника, о којима је овде реч, има у пет села — Модричу, Јабланици, Нерезу, Лукову и Пишкупштини. Свега је 42 рода са 307 домаћинстава досељених из следећих области Северне Албаније: из околине Скадра 38 дом., из Мартинеша у Булчизи 70 дом., из Лузније 11 дом., из Голог Брда 198 дом. и из околине Тиране 1 дом.¹⁴

У Голом Брду, то јест у његовом делу који је у Југославији, словенских досељеника са подручја Северне Албаније има у четири села — Лакавици, Дренку, Жепишту и Отишану. Свега је 26 родова са 54 домаћинстава. Старина им је углавном из две области у Северној Албанији. То су Мат и део Голог Брда који је у Албанији.¹⁵

У Дебарском пољу словенских досељеника из Северне Албаније има мало: 5 родова са 14 домаћинстава. Налазе се у селима Рајчици, Елевцу и Баништу. Потичу из суседних предела у Албанији и то из околине Пишкопеје и из Голог Брда, затим из Шијака и из околине Драча.¹⁶

У мањем пределу Струшкој Малесији, десно од Црног Дрима, словенски досељеници из Северне Албаније живе у три села — Збачди, Ржанову и Локову. Свега их је 3 рода са 30 домаћинстава. Дошли су углавном из околине Пишкопеје.¹⁷

Закључни део

После напред изложеног потребно је извући и следеће закључке.

1. Прикупљени подаци о словенским исељеницима из Северне Албаније, који су прешли у крајеве западне Македоније, никако нас не могу задовољити јер то није дефинитиван број. Таквих исељеника има и у непроученим областима — Демир Хисару, Преспи и у градским насељима западне Македоније. А неки становници ове групе су се даље одселили.

2. Почети насељавања Словена на територији данашње Албаније с краја VI и из прве половине VII века губе се у тами коју слабо пробијају обавештења из историјских извора.

¹³ Т. Смиљанић, *нав. рад*, 94, 97, 100, 103.

¹⁴ М. Филиповић, *нав. рад*, 32, 131, 132, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 142.

¹⁵ М. Филиповић, *нав. рад*, 24, 25, 26, 27, 29, 31.

¹⁶ Б. Русић, *нав. рад*, стр. 145, 157, 159, 166.

¹⁷ Б. Русић, *нав. рад*, 31, 42, 43, 46, 49.

И раздобље из касније средњовековне периоде, о коме треба нешто више рећи, још је недовољно осветљено. Значи: ми не можемо лако добити потпуну слику свих словенских насеља и становника у Албанији; уместо континуиране историје, више се сусрећемо са одломцима из те прошлости.

3. У западни део Македоније доселили су се становници из многих предела и крајева Северне Албаније: из околине Скадра, из области Мат у сливу реке Маће, из Миридите, Љуме, околине Пишкопеје, Голог Брда¹⁸ и других. Поменута су имена само неких словенских родова по областима и селима у Северној Албанији. Таквих примера је више. Наших исељеника из Северне Албаније званих Скадрана, Матњана, Љумљана има у више села у области Поречу, Пологу, Дебарском Дрим-колу итд.

4. Разноврсни узроци су изазивали поменуте сеобе. Они се већином преплићу: лична и имовна несигурност, крвна освета, превођење у ислам, економски разлози и друго. Једном речи, све се ту стекло да живот буде неподношљив. Изложени великим опасностима, наши становници већином су присилно исељавани. Народна традиција најчешће наводи да су односи између Словена-хришћана и Албанаца-муслимана од XVIII века били јако затегнути. Тада је турска државна власт почела да слаби после низа пораза у Европи и услед унутрашњих супротности. На планинама Северне Албаније намножиле су се пљачкашке чете које су живеле на рачун хришћана. Пустошиле су села и читаве пределе. Зато се наше становништво повлачило пред њима и растурало у више праваца. Чувене су биле харамије из области Љуме.¹⁹ Појава харамија свакако је стара, али се она — како је већ речено — веома развила под турском владавином.²⁰ Тако је постала она „Љута Албанија“ у којој сукоби дуго нису престајали.²¹

5. О тешком положају нашег живља у Албанији постоје подаци путописаца и историчара. Овде наводимо само текст француског аутора Ф. Делизеа: „За Албанца Гегу или Тоску сваки словенски сељак је роб. Он је господар и краљ, својим јатаганом за појасом и пушком која га никад не оставља. Када у пролеће силази у равницу, он удари жиг на телс или краву словенског сељака коју резервише за идући празник. У јесен силази да узме и свој део жетве, затим се враћа у

¹⁸ Из Голог Брда у Албанији многобројни исељеници су дошли из села: Стеблево, Себиште, Клење, Извор, Модрич, Требиште, Гиновец, Лаковица и др.

¹⁹ Област Љума у XIX веку и касније била је центар окупљања харамијских дружина које су ишле у походе на разне територије. Народна предања и песме о томе много говоре.

²⁰ Упор Б. Русиф, *Малесија*, 18.

²¹ О томе се овде не може исцрпније расправљати.

планину. Ако му се која словенско-хришћанска кућа или њива допадне, сопственик има само да хвата пут. Тако се показује надмоћност Албанца, *веома рђавог суседа*.²² Самоодбрана нашег живља противу Албанаца била је немоћна.²³

6. Године 1794. на територији Скадарског санџака чак је била издата наредба у погледу одела и боја како би се муслимани разликовали од хришћана. А пре тога — 1769. године — од хришћанске раје прикупљано је оружје и издата је наредба да га убудуће не сме држати, и друго.²⁴

7. Исељавање нашег становништва из Северне Албаније није вршено ка мочварном приморју на западу, већ ка унутрашњости полуострва на истоку и северу. Снажан правац исељавања водио је у западни део Македоније где су биле очуване компактније масе словенског становништва, које су могле прихватити те досељенике.²⁵ Не постоји крај у западном делу Македоније који није примио словенске досељенике из Албаније.

8. Исељавале су се мале групе становника или поједине породице. Кретања су непрекидно текла у другој половини XVIII и током XIX века. Поново су оживела после 1912—1920, када је постављена наша државна граница према Албанији. Тада је велики број исељеника дошао из села и предела Голг Брда, које је остало у Албанији. Они су у Скопљу основали посебно предграђе — тзв. Дебарску махалу.

9. Нигде више нису у именима села сачувани трагови исељеног становништва као што је то данас случај у појединим крајевима Северне Албаније. Ево неколико таквих имена села: Бабја, Блаце, Борово, Брждане, Брести, Борје, Боровјане, Братомир, Виџишта, Владимирица, Врбница, Врбово, Гиновец, Годовуш, Голешта, Горица, Грабовица, Драгостуња, Дреново, Забзун, Загоричане, Зерваска, Извор, Клење, Коловоз, Косовац, Кошариште, Лин, Лешница, Лешничани, Љуболези, Мумулиште, Орење, Острење (Големо и Мало), Пасинке, Пискупати, Подгорија, Радовиште, Радомир, Рајца, Рашани, Реч, Себиште, Сироска, Скавица, Смолни, Српетово, Стеблево, Суходол, Торбеши, Требиште, Трнов, Тројаку, Тучепи, Тушемиште, Удиниште, Халарупа, Хохолишта, Червеника, Чернеец и друга.

²² Ј. Скерлић, *Писци и књиге*, IV, Београд 1956, 548, 549.

²³ Безаконје, засновано на етнографском и верском антагонизму, углавном се зацарило од средине XVIII века.

²⁴ Ж. Шћепановић, *Друштвено-политичке прилике у средњем Полимљу крајем XVIII и у првој половини XIX века*, Симпозијум сеоски дани Сретена Вукосаљевића, VI, Пријепоље 1978, 66.

²⁵ И цинцарска варош Москопоље у Јужној Албанији, која је имала око 60.000 становника, напуштена је крајем XVIII и почетком XIX века због честих плачкања од стране харамџа (Ј. Цвијић, *нав. дело*, 235).

10. Становништво досељено у западни део Македоније у новим природним и друштвеним условима било је изложено различитим утицајима. Стога је оно временом изменило неке своје говорне црте, нешто у обичајима, а нарочито у ношњи. Пошто је раздробљеност рељефа овде јача, то је и етнографска разноврсност наглашенија. Ипак, тамо где су захватили цела села, они су успели да сачувају више својих старих особина и да се донекле посебно развијају. Ово пада у очи у селима лево од Црног Дрима и то у пределима званим Дебарски и Струшки Дримкол. Тако је још у околини Кичева и у Пологу.

11. Донедавне прошлости релативно бројније словенско становништво живело је у околини Скадра и у удолини Црног Дрима с леве и десне стране реке — у области Љума, околина Пишкопеје или Доњи Дебар и Голо Брдо. На некадашње словенско становништво у тим, данас албанским, областима упућују не само називи насеља већ имена речица, потока, висова као и других места и предмета (храмови, гробља). Ипак, неки стари називи села су изгубљени од када у тим насељима живи и албанско становништво. Ових промена највише је било у новије време.

12. Пропратна појава свих тих збивања је и исламизација једног дела нашег становништва. Вршена је како где: појединачно или групно. И број оних који су примили ту веру па остали у старим насељима није мали. Код њих се чувају традиције и везе са хришћанима.

13. На крају, проучавања становништва словенског порекла у Северној Албанији је један од важних проблема. На томе треба и убудуће радити. Да би се дошло до више података, потребна су и теренска изучавања антропогеографска, етнографска, археолошка у самој Албанији. Корисно је проучавати и етнографске музеје у Скадру, Тирани, Драчу где су свакако прикупљани предмети материјалне културе. Понекад су музеји главни извор за научно проучавање старијих етничких стања.

**LA POPULATION SLAVE DE L'ALBANIE DU NORD ÉMIGRÉE DANS
LA PARTIE OCCIDENTALE DE LA MACÉDOINE****Résumé**

La province de l'Albanie du Nord est naturellement liée aux régions yougoslaves situées à l'est et au nord de celle-ci. Pour cette raison, les rapports entre les régions yougoslaves et l'Albanie du Nord étaient très animés: les territoires yougoslaves étaient en proche contact avec le littoral dit la Porte de Scutari dans la grande baie de Medua et avec le littoral à proximité de Durazzo. A cause de cela, la vaste partie de l'Albanie qui s'étend au nord de la rivière de Shkumba, n'était pas habitée, à travers une longue période historique, par une population unique — Albanais. Au cours d'une longue époque, ce territoire n'appartenait même pas au même État. Au contraire, dans cette région il y avait, à partir du haut Moyen âge, aussi d'autres habitants non-albanais, particulièrement des Slaves du Sud. Pourtant, à travers les XVIIIe et XIXe siècles, et c'est la seconde moitié du règne turc, il se produisait de puissantes migrations dans la Péninsule Balkanique et c'est à cette époque-là que fut mise en mouvement aussi la population chrétienne slave de l'Albanie du Nord. Un considérable nombre de ces émigrants s'est arrêté et resté jusqu'à l'heure actuelle dans la partie occidentale de la RS de Macédoine.